

הרב דוד אייגנר

דין בכור בכבש ללא אליה

שאלה

בפינת חי נולד בכור לאחת הכבשים מזן ללא אליה. יש לשאול האם חיסרון באליה נחשב למום שבגיננו ניתן להתיר את הבכור באכילה.

תשובה

זנב בעל החיים מורכב מחוליות ומסחוס. בחלק מגזעי הכבשים כגון גזע 'כבש אליה', שממנו פותחו זנים שונים כגון זני 'האוואסי' וה'אסף', ישנו חלק שומני גדול ורחב שנקרא 'אליה'. חלק זה משמש כמאגר מזון לבעל החיים, ומשקלו יכול להגיע עד 10 ק"ג. בגזעים אחרים כגון גזע 'מרינו' אין אליה אלא זנב בלבד. האליה מצויה אצל כבשים בלבד ואינה קיימת בעזים ובבקר.

קדושתו של הבכור היא קדושה עצמית. כל בכור שנולד בצורה טבעית מוגדר כבכור, גם אם הוא בעל מום, כפי שנאמר (שמות יג, ב): 'קדש לי כל בכור... באדם ובבהמה לי הוא', ללא חלוקה בין תמימים לבעלי מום, וכדרשת הגמרא (חולין קלו ע"ב): 'בכור אפילו טריפה'. ההבדל בין בכור תמים לבכור בעל מום הוא שבכור תמים מותר באכילה רק לכהן ויש לנהוג בו כדין קדשים קלים, אך בכור בעל מום מותר באכילה גם לזרים, כדעת בית הלל (בכורות לג ע"ב).

המומים שפוסלים את הקרבנות מהקרבה פוסלים גם את הבכור, כדברי הרמב"ם (הל' בכורות פ"ב ה"ב):

וכל הדברים שמנינו שם שאין הקרבן מן המובחר ואין הקדשים קרבין בהן ולא נפדין עליהן כך אין הבכור נשחט עליהן ולא קרב.

יש לבחון אם כן אם חיסרון באליה מוגדר כמום הפוסל כבש מקרבן. האליה היא חלק מחובת הקרבן המובא מכבשים, כפי שנאמר בקרבן שלמים (ויקרא ג, ז-ט):

אם כשב הוא מקריב את קרבנו... והקריב מזבח השלמים אשה לה' חלבו האליה תמימה...

בקרבן עולה אמנם לא נזכרה חובת הקטרת האליה, אך ניתן לומר שמכיוון שקרבן עולה נשרף כולו, אין צורך לתאר במפורט את כל האברים. לעומת זאת בקרבן שלמים, שבו הבשר נאכל לבעלים, ישנו צורך לפרט מהם החלקים החייבים בשרפה ומה מותר באכילה. אולם הרמב"ם, כשמונה את המומים המיוחדים לבהמה שפוסלים אותה מקרבן

(הלכות איסורי מזבח פ"ב ה"ד), מונה פגיעות שונות בזנב בלבד, כגון פגיעות בעצם הזנב וחוסר בזנב, ואינו מונה חיסרון כל שהוא באליה. לכן נראה לומר שכשם שישנם מינים שניתן להביא רק מהם קרבנות מסוימים, כגון זכר בקרבן בקר לעולה, ניתן להביא לקרבן שלמים רק כבש עם אליה, אך אין הדבר אומר שחוסר באליה יוגדר מום. כמו כן, בגמרא (בכורות מ ע"ב) מובא ביחס למומי זנב הבכור שזנב שהוא דק מאוד או עגול, דהיינו שהוא רחב יותר מעוביו, הדבר נחשב למום, ואם כן מדובר בחיסרון שהוא בצורת הזנב עצמו, אך חוסר באליה לא נזכר כמום הפוסל. ב'שלחן ערוך' (יו"ד סי' שט סעי' ב) הובא שבזמן שאין בית מקדש על מנת לפסול את הבכור, המום צריך להיות מובהק, גלוי וניכר לכול. הדוגמאות שהביא ה'שלחן ערוך' הן קטיעת אחד האברים, חיסרון ניכר באוזן וכדומה. הצד השווה בין מומים אלו הוא שבעל החיים המדובר שונה באופן מהותי וניכר משאר בעלי החיים ממינו. מובן אם כן שאם מדובר בחיסרון אבר מסוים שאינו של בעל החיים המדובר אלא של כל בעלי החיים מסוג זה, הדבר אינו נחשב למום גלוי וניכר לכול ואינו יכול להתיר את הבכור.

שאלה דומה נשאלה בשו"ת 'שבט הלוי' (ח"ח סי' רלו): האם כבשים בעלי אליה וכבשים שאינם בעלי אליה נחשבים לסוג אחד או לשני סוגים לעניין כלאיים. וכתב שמכיוון שבאופן כללי שני המינים נראים דומים, הם נחשבים למין אחד. אמנם לעניין קדשים הדין שונה:

התורה ציוותה שלקרבן תהיה אליה, אך החסרון בה אינו מגדיר את בעל החיים, ממין שאינו בעלי אליה כמין אחר...

וכתב הרב וואזנר (שבט הלוי, שם) בשם המלבי"ם¹ שלכבשים יש שני שמות – כבש וכשב. כל שם מבטא מהות אחרת של בעל החיים: אחת היא האליה, ואחת היא הצמר. וכן כתב בשו"ת 'תשובות והנהגות'² שצמר של כבשים ללא אליה (מזן מרינו) נחשב כצמר, למרות החיסרון באליה, וניתן לצאת בו ידי חובת ציצית משום שהולכים אחרי המין העקרוני של בעל החיים, ללא תלות בהימצאותה של אליה. לאור הנ"ל יש להסיק שהחיסרון באליה במין זה של הכבשים אינו נחשב למום המתיר, ולא ניתן לשחוט את הכבש המדובר מבלי שיהיה בו מום ממשי.

1. מלבי"ם, ויקרא אות קעח.
2. תשובות והנהגות, ח"ה או"ח סי' ז.